

3. Мурована Н.М. Актуальні проблеми теорії та методики музичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах: Навчально – методичний комплекс. – Севастополь: Рибест, 2007. – 26 с.
4. Мурована Н.М. Компетентність учителя як важлива умова успішності його професійної діяльності // Вісник післядипломної освіти. – 2006. – випуск 3. – С. 129 – 139.
5. Мурована Н.М. Педагогічне керівництво розвитком професійної компетентності вчителів музики в Інститутах післядипломної педагогічної освіти: теорія й практика: Навчально-методичний посібник. – Севастополь: Рибест, 2007. – 44 с.

Анотація

У статті обґрунтовано модель цілеспрямованого педагогічного керівництва розвитком професійної компетентності вчителів музики, проаналізовано доцільність її впровадження в досвід роботи інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Анотация

В статье обоснована модель целенаправленного педагогического руководства развитием профессиональной компетентности учителей, проанализирована результативность ее внедрения в практику работы Институтов последипломного педагогического образования.

Подано до редакції 3.09.2007.

©2007

Опачко М.В.

ДІАГНОСТИКА СТИЛІВ УПРАВЛІННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФІЗИКИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... В сучасних умовах технологізації навчально-виховного процесу зростає роль і значення управлінської діяльності педагога. Управління як діяльність охоплює всі складові процесу засвоєння знань: формування понять, уявлень про явища, факти, процеси; знань про закономірності, закони, принципи, теорії; формування практичних, експериментальних умінь і навичок, досвіду творчої діяльності тощо. З іншого боку, управління засвоєнням знань у процесі вивчення фізики передбачає орієнтацію у питаннях: організації, планування, контролю, діагностики, прогнозування, взаємодії.

У процесі взаємодії суб'єктів навчально-пізнавального процесу складаються, формуються ті чи інші зв'язки, відношення, зміст яких у великій мірі залежить від стилю управлінської діяльності, або стилю управління. Стилем управління навчально-пізнавальною діяльністю, у великій мірі визначається ефективність управлінської діяльності, в цілому та якість засвоєння знань, зокрема.

Отже розробка проблеми виокремлення та діагностики стилів управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів уможливить визначення тих факторів, чинників, що впливають на формування стилю управлінської діяльності вчителя та врахування їх у змісті підготовки педагога.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Проблема діагностики тісно пов'язана із проектуванням педагогічних технологій. Як зауважує В.П.Беспалько, "... педагогічна технологія характеризується у відношенні цілеутворення принципом діагностичної цілеспрямованості" [2, с.30]. По суті, діагностичність – це одна з основоположних ознак технології. Вважається, що ціль сформульована діагностично, якщо:

- 1) точно і чітко описано особистісну якість на такому рівні, що її безпомилково можна диференціювати від будь-яких інших якостей;
- 2) визначено спосіб для виявлення якостей, що підлягають діагностуванню;
- 3) можливе вимірювання інтенсивності діагностованої якості;
- 4) існує шкала оцінки якості, що базується на результатах вимірювання.

Таким чином, результативність діагностики вимірювальної якості залежить від чіткості визначення мети діагностики, від нашої здатності представити досліджувану якість на рівні модельних уявлень, на основі яких у подальшому буде можливо обґрунтувати критерії оцінки сформованості якості та визначити способи виявлення якості.

Стратегію управління за цілями в теорії та методиці навчання фізики реалізовано в дослідженні Л.А.Закоти [5]. Авторка обґрунтовує необхідність використання у навчальному процесі системи задач, основною системоутворюючою ознакою якої є цілі розв'язування або дидактичні функції. Серед цілей розв'язування задач виокремлено наступні: 1) засвоєння нових знань; 2) поглиблення, осмислення знань; 3) закріплення, повторення вивченого; 4) систематизація і узагальнення; 5) перевірка, облік знань; 6) засвоєння способів розв'язування задач; 7) встановлення зв'язку теорії з практикою; 8) розвиток мислення; 9) встановлення міжпредметних зв'язків та ін. Управління пізнавальною діяльністю в цьому випадку полягає, таким чином, у цільовому використанні системи задач, а про ефективність управління педагога можна говорити з позицій "використовує" – "не використовує". Про діагностику як процедуру розпізнавання, прояснення ознаки в цьому випадку не йдеться.

Дещо інший підхід реалізовується у стратегії "управління за результатами". Оскільки управління за цілями призводить до постановки цілей без урахування реальних ресурсів, досягнутих результатів, то постала потреба

обґрунтувати управління за результатами (Т.Санталайнен та Е.Воутілайнен – фінські науковці, основоположники цієї стратегії управління). Саме поняття “управління за результатами” П.І.Третьяков визначає як “систему управління та розвитку, за допомогою якої досягаються результати”, а результат – як “реалізовану мета” [7, с.5].

Якщо сама собою мета може бути реальною та ідеальною, то управління за результатами передбачає розгляд реальних цілей, забезпечених ресурсами (засобами для виконання, тобто йдеться про результативні цілі). Управління в цьому випадку покликане усунути перешкоди, що стоять на шляху досягнення результатів, оптимізувати процес досягнення результативних цілей шляхом впровадження інноваційних технологій тощо. Діагностика управління за результатами передбачає чітке визначення об'єкту управління (інформаційно-аналітична система; педагогічна; мотиваційно-цільова; організаційно-виконавська; контрольно-діагностична; регулятивно-корекційна). Виходячи із специфіки функціонування об'єкту створюються діагностичні програми, що уможливають створення технології моніторингу.

Такий підхід у теорії і методиці фізики реалізовано у дослідженні П.С.Атаманчука [1]. Управління пізнавальною діяльністю учнів опирається на результативні цілі. В якості системоутворюючих цілей виступають рівні засвоєння знань, умінь і навичок учнів, які оцінюються за параметрами: стереотипності, усвідомленості, пристрасності.

Ще одну стратегію управління (ми називаємо її компетентною) розкрито у монографії В.П.Симонова [6]. Проблема ефективності управління в цьому випадку вирішується за умови наявності високого рівня компетентності та відповідної професійної майстерності. В цьому випадку педагогічний менеджмент передбачає створення комплексу психолого-педагогічної підтримки для виявлення і розкриття потенціалу вчителя (менеджера навчально-пізнавального процесу), дидактично-аналітичного супроводу з метою оптимізації діяльності вчителя та учнів, а також їх взаємодії.

Формулювання цілей статті... Розглядувана нами діагностика стилів управління розробляється в рамках компетентної стратегії, а відтак мета нашого дослідження полягала у розкритті сутності діагностики стилів управління у процесі вивчення фізики. Для досягнення мети слід було виконати наступні завдання:

1. Обґрунтувати структуру управління.
2. Запропонувати модель управління.
3. Визначити показники оцінки сформованості системи управління (параметри, критерії) та стилі управління.

Виклад основного матеріалу дослідження... Управління засвоєнням знань у процесі вивчення фізики, насамперед ґрунтується на системі компетентностей вчителя. Професійно-фахова компетентність вчителя фізики включає наступні компоненти: теоретичний (знання методологічних, історико-культурних, науково-теоретичних, дидактичних аспектів фізики як науки і навчальної дисципліни, умінь оперувати ними); методичний (знання методики навчання фізики, умінь використовувати адекватні методи, форми, засоби, способи, прийоми); психолого-педагогічний (знання законів, принципів, закономірностей процесу навчання; закономірностей формування понять, засвоєння теоретичних положень, формування умінь та навичок; закономірностей психічного розвитку дітей певного віку та умінь використовувати ці знання в змісті організації навчально-пізнавальної діяльності, дидактичної взаємодії); технологічний (знання про технології навчання, проектування уроку, технології розв'язування задач, технології оцінки якості та успішності засвоєних знань та умінь використовувати ці знання у професійній діяльності); інформаційно-комунікаційний (знання про інформаційно-комунікативні технології та умінь використовувати їх у процесі навчання фізики).

Окрім того, управління як діяльність передбачає реалізацію функцій, система яких виражає сутність управління. Найчастіше у літературі і на практиці зустрічаємось із розумінням управління як реалізацію функцій контролю, оцінки та регуляції діяльності. Але управління навчально-пізнавальною діяльністю не можна розглядати відособлено від організації процесу навчання: проектування, моделювання, конструювання, зрештою планування навчального середовища, що полягають у визначенні дидактичних цілей, дидактичних ланок, адекватних цілям, дидактичних завдань, дидактичних методів і засобів реалізації цілей тощо. Окрім того, управління безпосередньо пов'язане із діагностикою дидактичного середовища, що передбачає отримання інформації про стан розвитку дидактичної системи (цілі, зміст, методи, форми, засоби, результати), пізнавальних можливостей учнів, їх індивідуальних якостей (здібності, загальні і спеціальні, переважаючий тип інтелектуальної діяльності: формальний, просторовий, вербальний; темперамент, характер, акцентуації) та особистісних характеристик (інтересів, потреб, мотивів, установок, спрямованості, комунікативності, успішності, рівня домагань), ефективності реалізації тієї чи іншої стратегії навчання тощо.

Управління, у значній мірі пов'язане із реалізацією прогностичної функції, яка полягає у передбаченні можливих труднощів, певної складності, наприклад, у засвоєнні учнями тих чи інших понять, оволодінні методами, способами, прийомами розв'язування задач, формуванні експериментальних і дослідницьких умінь і навичок та ін.

Ефективність управління залежить від психолого-педагогічної складової професійної підготовленості, структура якої включає сукупність психологічних характеристик, психоаналітичних якостей, педагогічних здібностей. Саме ці якості визначають спрямованість на педагогічну діяльність, на здатність до саморозвитку, самоудосконалення, саморефлексії у процесі здійснення управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів. Вони визначають “внутрішню” сутність управлінської діяльності, стилю управління.

Конативний аспект управління (“зовнішній” вияв управлінської діяльності) пов’язаний із соціально-культурним контекстом діяльності педагога. Тут переважно йдеться про освітній рівень підготовленості, ерудицію, про управлінські здібності, індивідуальний стиль діяльності, стиль спілкування і взаємодії, рівень конфліктності і конформності, колективізму, демократичності, гуманізму та ін.

Таким чином, структура управління включає чотири основні компоненти: компетентність, функціональність (управлінська), психолого-педагогічні якості та соціально-культурні цінності (див. табл. 1).

Таблиця 1

Структура управління			
УПРАВЛІНСЬКА СИСТЕМА ПЕДАГОГА			
Компетентності	Функції управління	Соціально-культурні цінності	Психолого-педагогічні якості
– Фахова – Методична – Технологічна – Психолого-педагогічна – Інформаційно-комунікаційна	– Організаційна – Діагностична – Прогностична – Контрольно-оцінна – Корекційна – Регуляційна	– Ерудованість – Спрямованість – Спілкування – Міжособистісна взаємодія – Активність особистості – Управлінські якості	– Психологічні властивості – Психоаналітичні якості – Педагогічні здібності

Варто зазначити, що у процесі організації взаємодії вчитель часто перебуває в становищі суб’єкта і в становищі об’єкта. Для вчителя становище об’єкта не менш важливе, бо воно дає можливість зрозуміти учня, підтримати зворотній зв’язок, враховуючи його індивідуальні особливості. Дидактична взаємодія буде успішною тільки тоді, коли становище вчителя й учня як суб’єкта і об’єкта перманентно змінюється. Послідовні взаємні переходи з одного статусу до іншого визначаються вчителем. Дидактична мета і відбір дидактичних засобів також залишаються за ним, однак активно коригуються учнями. Система педагогічних засобів, якою він володіє і педагогічно доцільні особистісні якості створюють основний механізм формування типу взаємин.

За змістом навчально-виховної діяльності [3] виокремлюють наступні типи стосунків: гармонійно-творчий (дослідницький), гармонійно-репродуктивний, обмежено-евристичний та три рівні педагогічної взаємодії [4]:

1. Низький (елементарний) – співпорядкування;
2. Високий – співробітництво;
3. Найвищий – співтворчість.

Ефективність управлінської діяльності таким чином залежить від наявності дидактичної системи (зміст, повнота, ґрунтовність якої, в свою чергу, визначаються системою компетентностей та психолого-педагогічних якостей), від уміння вчителя організувати дидактичне середовище (передбачає сформованість управлінських функцій та психолого-педагогічних якостей) від наявності досвіду організації взаємодії (сутність якого визначається поєднанням психолого-педагогічних якостей та соціально-культурних цінностей).

Отже реалізація компонентів системи управління (див. рис.1) у процесі засвоєння учнями знань уможлиблює представлення трьох факторної моделі управління, параметрами якої виступають: дидактична система, дидактичне середовище та дидактична взаємодія (див. рис.2).

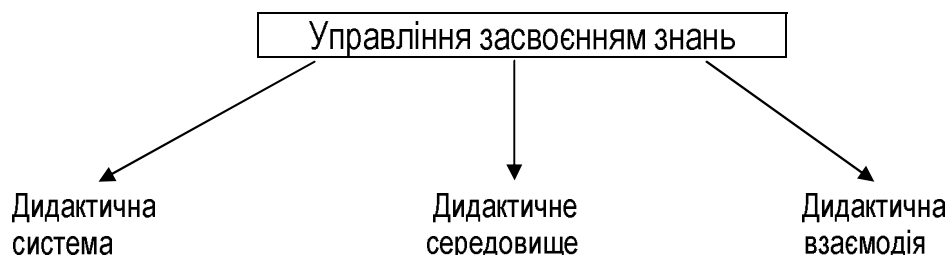

Рис. 2 Модель управління навчально-пізнавальною діяльністю

Для проведення якісної і кількісної оцінки сформованості підготовленості вчителя до управлінської діяльності необхідно визначити критерії оцінки. Виходячи із структурних компонентів управління та

запропонованої моделі управління засвоєнням знань учнів найбільш оптимальними, на нашу думку, є наступні критерії оцінки сформованості управлінської системи педагога: системність, процесуальність, динамізм.

За критерієм системності здійснюється оцінка того, у якій мірі сформована методична система вчителя, як основа управлінської діяльності:

- як розкриваються філософські, методологічні аспекти фізичного знання;
- як висвітлюються історико-культурні компоненти системи;
- як здійснюється формування теоретичного знання;
- чи є в наявності система задач для засвоєння теоретичних положень;
- чи визначено роль і місце фізичного експерименту у розкритті сутності понять, положень, законів;
- чи забезпечений процес засвоєння фізичного знання адекватними засобами;
- як забезпечується системність у реалізації цілей навчання (освітніх, розвивальних, виховних);
- як забезпечується системність у реалізації принципів навчання (індивідуалізації, диференціації, міцності знань, зв'язку теорії з життям, міжпредметних зв'язків та ін.).

Оцінка сформованості методичної системи дозволяє виокремити три основні типи: сформована система, не достатньо сформована, не сформована, що відповідає трьом рівням сформованості: високому, середньому, низькому.

За критерієм процесуальність здійснюється оцінка виконавського аспекту управлінської діяльності вчителя, стратегія і тактика реалізації його методичної системи:

- організація навчально-пізнавальної діяльності: визначеність цілей уроку, його етапів, діяльності учнів, діяльності вчителя тощо;
- планування та структурування уроків;
- моделювання елементів уроку;
- забезпеченість відповідними засобами кожного елементу уроку;
- відповідність методів навчання дидактичним цілям;
- врахування психологічних аспектів управління засвоєнням знань;
- використання технологій навчання: проблемного, розвивального, модульного, ігрового, програмового тощо;
- володіння технологіями розв'язування задач, проведення лабораторних занять і практикумів;
- володіння технологіями оцінки якості та успішності засвоєння знань;
- використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання та ін.

Оцінка виконавського аспекту професійної діяльності вчителя за критерієм процесуальність дозволяє виокремити три типи: репродуктивний, продуктивний, творчий та відповідні їм рівні виконавської діяльності: високий, середній, низький.

Критерій динамізм дозволяє оцінити рівень організації взаємодії у системі "вчитель – учні", рівень його майстерності, спілкування, домінуючий характер взаємин:

- як враховуються індивідуальні та вікові особливості учнів;
- у якій мірі учні виступають партнерами вчителя в організації та проведенні уроків;
- як реалізовується мотиваційний компонент процесу навчання, які способи, методи, прийоми активізації пізнавальної діяльності використовуються;
- які прийоми організації взаємодії використовуються вчителем здебільшого;
- як розв'язуються педагогічні ситуації, який стиль спілкування при цьому переважає;
- як організовується робота в парах, у групах;
- як сприймають учні вчителя та ін.

За ознакою динамізм виокремлюють три типи стосунків: динамічні, рухливі, інертні.

Індивідуальна характеристика ефективності управління та організації взаємодії виражається у стилі управління. Враховуючи структуру управління та аналіз змісту управлінської діяльності вчителя можемо визначити стиль управління як індивідуально-типологічну стратегію реалізації управлінської моделі у процесі організації взаємодії між суб'єктами навчально-пізнавальної діяльності, спрямованої на засвоєння змісту навчання. Виокремлені критерії сформованості управлінської діяльності вчителя уможливають визначення стилів управлінської діяльності: директивний, партнерський, креативний.

Директивний стиль управління характеризується переважанням у спілкуванні наказового стилю спілкування, наказів, вказівок, докорів. Передумовою такого стилю спілкування є низький рівень сформованості методичної системи педагога, низький рівень виконавської діяльності, що виражається у цілеспрямованості, незібраності, дискретності позитивних методичних знахідок, а також у відсутності досвіду організації взаємодії, що виявляється у самотвердженні за рахунок прояву владних рис (надання розпоряджень, інструкцій, які не допускають заперечень).

Директивний стиль управління відмічається і у випадках, коли сформованість методичної системи відповідає середньому рівню (недостатньо сформована), виконавський аспект управління відповідає продуктивному типу (середньому рівню), але за критерієм динамічність переважають інертні стосунки (дотримання програми, невихід за часові рамки уроку тощо).

Партнерський стиль управління характерний для тих учителів, які чесно і добросовісно ставляться до своїх обов'язків. Взаємодія з учнями у них – доброзичлива й конструктивна, оскільки вони люблять професію і дітей. Типоутворюючим показником є сумлінна праця, на основі якої розвивається педагогічна майстерність.

Креативний стиль управління (дослідницький) формується між учителем і учнем у кращих педагогічних колективах і в окремих педагогів-новаторів. Вони ініціативні у взаємодії з учнями і цим викликають активність дітей, виховують у них творчий підхід до навчання, прагнення до самостійного творчого пошуку.

Висновки... Таким чином, аналіз та узагальнення результатів теоретичних досліджень уможливило розкриття теоретичних засад діагностики стилів управління засвоєнням знань. Для цього було визначено структуру управління, обґрунтовано модель управління, визначено критерії сформованості управлінської системи педагога (системність, процесуальність, динамізм), та виокремлено за визначеними критеріями стилі управління: директивний, партнерський, креативний.

Подальші розвідки у заданому напрямі пов'язані із визначенням методів та методик оцінки стилів управління за визначеними критеріями та апробації технології діагностики стилів управління на практиці.

Література

1. Атаманчук П.С. Теорія і методика управління пізнавальною діяльністю старшокласників у навчанні фізики: Автореф. дис. ... д.п.н. – К., 2000. – 40 с.
2. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989. – 192 с.
3. Бойко А.М. Оновлена парадигма виховання шляхи реалізації (підготовка вчителя до формування виховуючих відносин з учнями). – К.: ІЗМН, 1996. – 232 с.
4. Гунда Г.В., Сагарда В.В. Практикум з основ загальної і соціальної педагогіки. – Ужгород: УжДУ, 1999. – 96 с.
5. Закота Л.А. Управління пізнавальною діяльністю школярів у процесі розв'язування ними навчальних задач: Автореф. дис. ... к.п.н. – К., 1995. – 24 с.
6. Симонов В.П. Педагогический менеджмент: 50 НОУ–ХАУ в управлении педагогическими системами: Учебное пособие. – М.: Педагогическое общество России, 1999. – 430 с.
7. Третьяков П.И. Управление школой по результатам: Практика педагогического менеджмента. – М.: Новая школа, 2001. – 320 с.

Анотація

У статті розглядається проблема діагностики стилів управління.

Аннотация

В статье рассматривается проблема диагностики стилей управления.

Подано до редакції 5.11.2007.

©2007

Пахомова Т.Г.

ПІСЛЯДИПЛОМНА ПЕРЕПІДГОТОВКА В ГАЛУЗІ ОСВІТИ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Ідея спеціалізованого вдосконалення фахівців, які власною особистістю справляють вплив на дитину, зародилася в 40-х роках XIX століття. Перший заклад післяуніверситетського вдосконалення для набуття випускниками практичних навичок учительської діяльності був заснований 1 січня 1859 року спочатку у формі педагогічної семінарії та педагогічних курсів при Київському університеті св.Володимира, а пізніше – земських учительських курсів, вищих педагогічних курсів, Української Педагогічної Академії (1917), Інституту Б.Грінченка (1919), Київських вищих педагогічних курсів ім.Б.Грінченка (1922-1923), Київського міського інституту вдосконалення вчителів (1939) [3, с.178].

В останні десятиліття в культурному, соціальному, економічному та політичному житті світового суспільства відбувалися і відбуватимуться надалі постійні зміни, спричинені інтернаціоналізацією, інтерпретацією, революцією в галузі інформаційних і комунікаційних систем, сучасних технологій тощо. Ці процеси зумовлюють нові завдання, зміну ролі й функцій учителів у школі, які кардинально оновлюються, та в суспільстві, яке швидко змінюється. Такий стан стає важливим чинником зміни післядипломної освіти в цілому і післядипломної педагогічної освіти зокрема. Вона набуває характеру складнішої, порівняно з минулими роками, системи внаслідок розвитку суспільства, яке трансформуючись і модернізуючись, висуває нові, підвищені вимоги до рівня професійної підготовки фахівця, а також унаслідок розвитку самої системи національної освіти. Все це актуалізує вивчення проблеми розвитку післядипломної освіти в сучасних умовах реформування національної системи освіти.